

Pregledni rad UDK 113–119: 165.12/Wilber
Primljeno 12. 02. 2008.

Sanja Veršić

Baburičina 7, HR-10000 Zagreb
sanja_versic@hotmail.com

Teorija holarhijske evolucije Kozmosa ili holističko obgrljivanje fragmentiranih svijesti

Sažetak

U teoriji holarhijske evolucije Kozmosa Wilber razlikuje četiri temeljna tipa holarhija, shvaćajući da ih je nemoguće svesti na jednu, osnovnu holarhiju. Mapa četiriju kvadrantata ukazuje na dimenzionalnost i »dubinskost« njegove kozmologije. Pojmovi »holon« i »holarhija« ključni su pojmovi u Wilberovoj interpretaciji stupnjeva spiralnoga razvoja ljudske svijesti. U teoriji spiralne dinamike društvenoga razvoja Dona Becka i Chrisa Cowana poznati su kao »Memi« – sustavi temeljnih vrijednosti, reprezentanti beskonačnih stupnjeva progresa ili regresa. Na modelu »spiralne dinamike« Wilber interpretira stupnjevanje unutarnje transformacije koja prati razvoj svijesti, posvećujući posebnu pažnju četirima stupnjevima »višega«, transpersonalnog razvoja koje još naziva »psihičkim«, »suptilnim«, »kauzalnim« i »nedvojnim«. To su razine svijesti na kojima um prestaje, a o njima svjedoče mistične, kontemplativne i jogičke tradicije. Na ovome mjestu njegova teorija postaje znanstveno neprihvatljiva i, time, problematična.

Ključne riječi

holon, holarhijski, integracija, svekvadrantno, sverazinsko, aperspektivan, valovi svijesti, spiralna dinamika

Uvod

Svako doba, povijesno gledano, donijelo je »nešto svoje«, revolucionarne znanstvene i filozofske spoznaje, tehnička dostignuća, nove svjetonazore. U »novome dobu« (New Age) u kojem živimo, svjedočimo o novim saznanjima na području sociologije, psihologije, filozofije, kvantne fizike, ekologije, duhovnosti i drugih disciplina, već priznatih, ali i onih koje žele postati priznata u namjeri da budu opažene i da ih se čuje. Danas svatko želi nešto reći, ponuditi i podijeliti vlastito viđenje svijeta s drugima, otkriti istomišljenike na drugome kraju svijeta, a to i može učiniti pronalazeći i dijeleći informacije na Internetu, sudjelujući na forumima, otvarajući vlastite internetske stranice, blogove i sl. Današnje – informatičko – društvo, koje živi u informatičkome dobu, to je sebi i omogućilo. Dovelu se, štoviše, u situaciju informacijske i informativne svesaopćivosti, hiperprodukcije hiperkomunikabilnosti.

U novome dobu ono se također prilagođava globalizaciji – globalizira se informatički, ekonomski, privredno, politički, na sve načine. U sveopćoj težnji za ujedinjavanjem i objedinjavanjem udružuje se, s jedne strane, u ekonomske i nadnacionalne zajednice, s druge strane interdisciplinarno i transdisciplinarno izučava mnogobrojne kulturalne fenomene, propituje postojeće vrijednosne sustave, istražuje odnos spram materijalne stvarnosti, teži novim duhovnim vrijednostima. I nudi holističke vizije svijeta.

Kultura novoga vremena, također, posebnu pozornost posvećuje pojedincu i osobnom rastu, promiče novo vjerovanje prema kojem pojedinac sâm kreira vlastitu stvarnost (zbacujući s trona uvriježenu predodžbu o pravednome Bogu koji nagrađuje dobre, a kažnjava grešnike i predlažući novo viđenje prema kojem su, na primjer, »raj« i »pakao« tek stanja svijesti). U njezinoj su »ponudi« iznikli, poput gljiva nakon kiše, mnogi duhovni pravci, škole nove misli, »novi gnosticizam«, »instant-duhovnost«, raznorazne integralne teorije i modeli interpretacija koji institucionaliziranim religijama i dosadašnjim sustavima vjerovanja izmiču tlo pod nogama. Sinkretistička novodopska kultura, otežava nam, zbog svoje kompleksnosti, orijentaciju, ali nas, istodobno, zbog same te kompleksnosti, podučava da razvijemo vlastite vrijednosne sustave i dođemo do vlastitih istina na osnovi »mapa« koje nudi.

U ovoj »babilonskoj situaciji« potrebno je biti podozriv i kritičan, ali je isto tako poželjno zadržati otvorenost i pokazati zanimanje za novo. Zapravo, kad bolje razmislimo, naša kultura neprestano pomiče granice u istraživanjima neistraženoga. Progres duguje ljudskoj znatiželji prema novome. Kojim će se smjerom dalje nastaviti kretati pokazat će vrijeme (povijest). Trenutno, figurativno rečeno, »stoji na mjestu«, čekajući da se Paradigma novoga doba do kraja »samoočrta«. Ili, lotmanovski rečeno, da dovrši svoj »idealni auto-portret«.

Holarhijska interpretacija stvarnosti

Američki filozof, budist, predstavnik transpersonalne psihologije Ken Wilber (1949.) autor je pozamašnoga broja radova u kojima zastupa »integralnu teoriju svijesti« kao sinteze istočne i zapadne filozofije, religije, psihologije, duhovnih učenja i postmodernih teorija.¹ Posljednjih desetak godina uzbuđuje javnost teorijom holarhijske evolucije Kozmosa, izazivajući oštre reakcije i kritike na račun svoje teorije, koju akademska zajednica smatra površnom, pogrešno postavljenom, kontradiktornom, a samoga autora kontroverznim, preambicioznim i čak prepotentnim. Drugi, manji dio znanstvene javnosti smatra ga genijalcem, prozvavši ga »Einsteinom istraživanja svijesti«.²

Kozmologija Kena Wilbera započinje Velikom praskom i prati evoluciju Kozmosa od fiziosfere (materije) preko biosfere (života) do noosfere (uma), a pojavom svjesnosti (uma) izdvaja pet-šest velikih epoha ljudske evolucije u kontekstu duhovnosti. »Kratko« i sažeto Wilber pripovijeda razvojni put pojedinca prema postajanju samospoznatom Individuom koja, nakon mnogih uspona, padova i samoocijeljivanja na višim razinama svojega razvoja sebe prepoznaje u Kozmosu i ujedno sve stvoreno prepoznaje u samokreiranju. Taj put, s aspekta ljudskoga moralnog razvoja, ide od *prekonvencionalnoga* stupnja, odnosno kolektivne nesvjesne sfere prije uspostavljanja sustava konvencija preko *konvencionalnoga*, usvajanja osnovnih vrijednosti danoga društva u kojemu čovjek odrasta, do *postkonvencionalnoga* stupnja na kojemu pojedinac, promišljajući svoje društvo, stvara odmak od njega, nadilazeći konvencionalno, »vanjsko« otkrivanjem svijeta u sebi. Ta tri opća stupnja moralnoga razvoja naziva *orijentacijskim generalizacijama*.³

U Kozmosu postoji formativni poriv, *telos*. Kozmos, svijest ima usmjerenje. Nekuda ide. Svaki novi stupanj, razina ili događaj nadograđuje se na prethodni, nadilazi ga u procesu transformacije, ali i istovremeno obuhvaća, otkrivajući svoju dimenzionalnost – opseg i dubinu, tj. visinu. Ta usmjerenost, kao i dimenzionalnost, »dubinskost« Wilberove kozmologije novost je i pravo osvježenje usporedimo li je s postojećim kozmologijama koje se čine plošni-

ma i redukcionističkima. Svijet u ovoj kozmologiji nije sačinjen od atoma ili simbola ili stanica ili koncepata, već su svi entiteti – *holoni*, cjeline koje su istovremeno i dijelovi drugih cjelina (primjer atoma koji su dijelovi molekula, a one su dijelovi stanica, koje su dijelovi organizama, itd.). Tako je holon ili cjelina/dio rješenje koje može pomiriti i ideje atomistâ i ideje holistâ, jer konačno stvarno nije niti cjelina niti dio ili – oboje su konačno stvarni.

Kozmički obrasci ili dvadeset postavki – neke od tendencija evolucionjskih sustava – što ih nudi Wilber jednako vrijede i za evoluciju materije, života i svijesti: npr. holon ima svoju *cijelost* – održava svoju autonomiju, identitet, *agensnost* (prestane li to činiti, prestaje postojati) i svoju *dijelost* – *komunost*, uklopljivost u okoliš (ne uspije li u tome, prestaje postojati). Pored ovih »horizontalnih« karakteristika posjeduje i »vertikalne«: *samotranscendenciju*, kao osnovni pokretač same evolucije, i *samorastvaranje*, tj. rastvaranje na subholone, koji se rastvaraju na svoje subholone, unedogled. U skladu s novom paradigmom živoga, pulsirajućeg Svemira, Wilberovi holoni su živi, dinamični, aktivni entiteti koji posjeduju karakteristike *samoočuvanja*, *samoprilagodbe*, *samotranscendencije* (manifestiranjem poriva prema »gore«, kreativnoga poriva, »erosa«) te *samorastvaranja* (manifestiranjem poriva prema »dolje«, autodestruktivnosti, »thanatosâ«).⁴

Ono što ih ipak razlikuje jest ostvareni stupanj svijesti, to jest visina/dubina holona. Među holonima postoji hijerarhija, odnosno *holarhija* (termin posuđuje od Arthura Koestlera). Broj razina neke holarhije pokazuje je li ona »plitka« ili »duboka«, to jest dubinu razvijene svijesti u vertikalnome presjeku; horizontalni presjek ukazuje na broj holona na bilo kojoj razini ili »opseg«. Svaka iduća razina evolucije stvara veću dubinu/visinu i manji opseg. Holarhije koevoluiraju, a evolucija holona i holarhija odvija se kroz nekoliko

1

Važnija djela: *The Spectrum of Consciousness*, 1977; *The Atman Project: A Transpersonal View of Human Development*, 1980; *The Holographic Paradigm and Other Paradoxes*, 1982; *Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution*, 1995; *A Brief History of Everything*, 1996; *Integral Psychology: Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy*, 2000; *A Theory of Everything: an Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality*, 2000. Od početka 1980-ih Wilberova djela uglavnom objavljuje bostonska izdavačka kuća »Shambhala«, orijentirana na djela iz područja duhovnosti, filozofije i religije, odnosno djela autora koji, riječima izdavača, promiču i pridonose stvaralačkoj i svjesnoj transformaciji pojedinca, društva i planeta (www.shambhala.com). Shambhala Publications također je objavio Wilberova *Sabrana djela* (osmosveščana).

2

U našoj javnosti Wilber postaje šire dostupan 2004. g. u hrv. prijevodu djela *Teorija svega. Integralna vizija za biznis, politiku, znanost i duhovnost* izdavačke kuće »Gorin« iz Rijeke, iza kojega, godinu dana kasnije, slijedi prijevod *Kratke povijesti svega*. Wilberova djela prvi prevodi na hrvatski Diego Sobol (ujedno i nakladnik), a na stranici www.mandala.hr mogu se pronaći i drugi njegovi prijevodi

vezani uz Wilberov rad i američku recepciju njegovih djela. Tamo se također može pročitati prvi Sobolov osvrtni rad *Sve u svemu. Presjek integralne perspektive Kena Wilbera* (2002). Slijede prijevodni članci objavljeni 2004. u *Zarezu*, br. 123, u tematu o Kenu Wilberu koji priređuje Zoran Roško. Roško se 2002. osvrće na ideologiju New Agea i pokušaj integralnoga pristupa svijetu u člancima »New age – ideologija ili dizajn apstraktnoga iskustva«; »Religija kao zabava i subverzija; Ken Wilber – brak religije i znanosti«, *Treći program Hrvatskoga radija*, br. 63/64, 2002 (i.e. 2004), str. 269–288. Prvi prijevod Wilbera na hrvatski prati recenzija Mirele Holy »Wilber ili kako uz pomoć teorije realizirati biznis«, u časopisu *Treća*, br. 1, sv. VI, 2004, str. 289–293. Vidi također članak Vedrana Horvata o transpersonalnoj psihologiji »Korak dalje u razumijevanju cjelovitosti ljudskog bića«, u kojem se spominje Wilber, *Vjesnik*, 24. studenoga 2001., str. 21.

3

Ken Wilber, *Kratka povijest svega*, Gorin, Rijeka 2005., str. 17–18.

4

Vidi Dodatak, Dvadeset postavki, *Kratka povijest svega*, str. 319–320.

tipova rasta: *rastuću kompleksnost, rastuću diferencijaciju/integraciju, rastuću organizaciju/strukturalizaciju, rastuću relativnu autonomiju i rastuću telos*. Evolucija, prema mišljenju današnjih znanstvenika, ne zbiva se po načelu slučajne mutacije i darvinističkoga prirodnog odabira. Evolucija holona, holarhija, Kozmosa, rastuće svijesti, Duha – što su sve, po Wilberu, sinonimi *samotranscendencije* ili *nove emergencije*, odvija se »u golemom skoku, na kvantni način« – »bez ikakvih nalaza u prijelaznim oblicima«. Neprekidni proces samotranscendiranja holona i holarhija odvija se po načelu *autopoieze*, ali i u kvantnim skokovima kreativne emergencije, prekidima:

»Prvo nema apsolutno ničega, a onda Prasad! Nešto. To je više no čudno. Iz najčišće praznosti ispolji se pojavnost, što je pomalo noćna mora za tradicionalnu znanost, jer postoji vremensko ograničenje za slučajne mutacije koje bi trebale objasniti svemir. Sjećate se tisuću majmuna i Shakespearea – primjera kako slučajnost stvara uređeni svemir? Uz dovoljno vremena, majmuni bi tipkajući bez veze uspjeli otipkati Shakespeareovu dramu... Jedna je procjena pokazala kako su izgledi da majmuni proizvedu jednu jedinu Shakespeareovu dramu jedan naprama deset tisuća milijuna milijuna milijuna milijuna milijuna milijuna. Znači, možda bi uspjelo jednom u milijardu milijardi godina. Ali svemir nema milijardu milijardi godina. Ima samo dvanaest milijardi godina. To mijenja sve. Procjene uvaženih znanstvenika od Freda Hoylea do F. B. Salisburyja uporno potvrđuju da dvanaest milijardi godina nije dovoljno ni za nastanak *jednog jedinog enzima* slučajnim putem.«⁵

Religijski kreacionisti ovom interpretacijom žele pokazati da su u pravu, ali se ograničuju time što apsolut, kreativnost izjednačuju s mitskim bogom antropomorfni obilježja koji mrzi sve one koji u njega ne vjeruju. Wilber nastoji biti oprezan u interpretaciji, svjestan da može iskliznuti u ograničavajuće tumačenje. Zato preferira »praznost« – ona je neodrediva i nije »inertna«, budući da »generira samu pojavnost«. Svi evolucijski obrasci odvijaju se holarizacijom – procesom rastućih poredaka cijelosti i obuhvatnosti. Ne želi li holon biti dijelom holarhije, tada prirodna holarhija degenerira u dominatorsku, odnosno u bolest, patologiju, bilo da je riječ o fizičkoj, emocionalnoj, socijalnoj, kulturalnoj ili duhovnoj holarhiji. Zato je po Wilberu ključno transcendiranje, integriranjem nižega. Ovo tumačenje slijedi kao osnovnu ideju »holarhiju vrijednosti« – priznavanje gradacije dubine kao urođene vrijednosti. Duh se manifestira u porivu prema visini/većoj dubini, a konačna dubina znači konačnu jednakost sa svime/Kozmosom, pri čemu »konačno« znači konačno za danu razinu (etapu, ciklus), iza koje slijedi neka nova koju valja upoznati, integrirati i zatim transcedirati, a ne apsolutno konačno. Možemo li dopustiti mogućnost da ne postoji apsolutni početak i apsolutni kraj?

Svaki veliki ciklus evolucije ljudske svijesti slijedi »kozmičke obrasce«. Kad evolucija dosegne noosferu, u njoj se mogu prepoznati prevladavajući svjetonazori: *arhaički, magički, mitički, racionalni i egzistencijalni*. Oni odgovaraju osnovnim stupnjevima tehno-ekonomskog razvoja: *sakupljačkom, hortikulturalnom, agrarnom, industrijskom i informatičkom*.⁶ Wilber se u proučavanju ovih svjetonazora oslanja na radove Jeana Gebsera, Pitirima Sorokina, Roberta Bellaha, Jürgena Habermasa, Michela Foucaulta, Petera Bergera i druge. Oslanja se i na radove feminističkih istraživačica Kay Martin, Barbare Voorhies, Joyce Nielsen i Janet Chafetz, budući da ga prvotno zanima status muškaraca i žena na svakome od ovih stupnjeva, te odnos između spolova. U sakupljačkim društvima uloge muškaraca i žena oštro su odvojene. U hortikulturalnim društvima uloge su i dalje odvojene; formiraju se matrifokalna društva, okupljena oko kulta Velike majke. Uvođenjem pluga u agrarnom društvu dolazi do polarizacije spolova; žensko božanstvo zamijenjeno je muškim božanstvima. Budući da se društveni odnosi organiziraju oko pluga – osnovne proizvodne sile, muškarci počinju dominirati javnom

sferom upravljanja, religije, politike, obrazovanja, dok žene dominiraju privatnom sferom doma. Proizvodni višak muškarcima omogućuje da krenu u osvajanja i ratove, iza čega slijedi objedinjavanje različitih plemena u čvrste društvene poretke. Pojavom strojeva u industrijskom društvu fizički rad gubi na vrijednosti, pa muška fizička snaga više ne determinira moć u kulturi; pojavljuje se, prvi put u povijesti, prvi veći ženski pokret na čelu s Mary Wollstonecraft, koja 1792. godine piše tekst *Obrana prava žena*. Industrijalizacija označava početak razgrađivanja svih konvencionalnih uvjerenja postojećega stupnja svijesti – uzmimo, na primjer, religijski aspekt koji je insistirao na »patrijarhalnoj inverziji«: Eva je nastala od Adamova rebra.

Svaki stupanj evolucije u danome trenutku uočava i suočava se s vlastitim ograničenjima, a upravo su ona »pokretači samotranscendirajućega poriva«. Staru paradigmu – koju Wilber naziva »prosvjetiteljskom« i koja se još naziva newtonovskom, kartezijanskom, mehanicističkom, reflektivnom, ogledalom prirode – zamjenjuje veliko postmoderno otkriće, kojim se prevladava »kartezijanski dualizam«: u plošnome mapiranju svijeta mapa izostavlja njezina tvorca. Još Kant iznosi misao da um oblikuje svijet više nego što svijet oblikuje um. Hegel dodaje ključnu misao (obilježje postmoderne teorije) – da se um ili subjekt može pojmiti jedino kao nešto što se razvija.⁷

Wilberova mapa – četiri kvadranta stvarnosti

U postmodernitetu Wilber razlikuje dvije staze. Jedna je *ekstremni konstruktivizam* ili postmoderni oblik nihilizma koji zastupa stajalište da je istina relativna, kulturno ograničena, te da nema univerzalnih istina. I u njemu prepoznaje »slijepu pjegu«, a to je stav da su sve istine relativne, osim ove, koja je apsolutno istinita. Druga je *umjereniji konstruktivizam* ili evolucijska staza koja priznaje da se svijet i svjetonazor razvijaju kroz povijest. Stvarna povijest promatrana je kao evolucijski obrazac, dijelom upravljan silama same evolucije. Njega su u različitim oblicima izložili Hegel, Marx, Nietzsche, Heidegger, Gebser, Piaget, Bellah, kasniji Foucault i Habermas. Wilber u ovome umjerenijem konstruktivizmu, kojemu je skloniji, i koji svjedoči o neprekidnome evolucijskom strujanju – i misao je »sama kretanja onoga što nastoji spoznati« – izbjegava mogućnost da se ukaže na njegovu »slijepu pjegu«:

»Nije... da je raniji svjetonazor sasvim pogrešan, a novi svjetonazor sasvim ispravan. Raniji je bio adekvatan, noviji je adekvatniji.«⁸

Budući da svaki novi stupanj »transcendira« i »uključuje«, smatra da će i ovaj racionalni svjetonazor, »kartezijanski dualizam« u budućnosti u cijelosti nadići novi – »transracionalni« svjetonazor. Nakon novoga »kvantnoga skoka« društva će u potpunosti prigriliti paradigmu onoga što nadilazi razum. Dosađajne mape stvarnosti međusobno se isključuju. Wilber predlaže mapu koja je rezultat pokušaja da sve postojeće ujedini u jednu, od systemske teorije do velikoga lanca bivanja, od budističkih vijnyana i vedantskih kosha do Piageta, Marxa, Maslowa, od kabale do Jane Loevinger, Gerharda Lenskoga. To je mapa četiriju kuta ili kvadranta evolucije Kozmosa, kojom želi obuhvati-

5
Ibid., str. 25.

6
Ibid., str. 42.

7
Ibid., str. 55–57.

8
Ibid., str. 62.

ti sve postojeće aspekte stvarnosti.⁹ Razlikuje četiri temeljna tipa holarhija, shvaćajući da ih je nemoguće svesti na jednu, osnovnu holarhiju.

gore-lijevo	gore-desno
unutarnje-individualno INTENCIONALNO	vanjsko-individualno BIHEVIORALNO
KULTURALNO unutarnje-kolektivno	SOCIJALNO vanjsko-kolektivno
dolje-lijevo	dolje-desno

Četiri kvadranta (nutrina i vanjšina individualnoga i kolektivnoga)

I desna i lijeva strana mape podijeljene su na *gornji, individualni i donji, kolektivni* kvadrant. Desna strana označava *vanjski*, a lijeva *unutarnji aspekt holona*. Tako se gornji desni kvadrant odnosi na *individualno bihevioralno*, a donji desni na *socijalno*, sustav. Gornji lijevi kvadrant prikazuje *individualno intencionalno*, subjektivnu svijest, a donji lijevi *kulturalno* (svjetonazor), kolektivnu svijest. Ipak, svaki holon ili holarhija pojedinačno – uključujući ova četiri kvadranta zasebno, kao i bilo koji aspekt bilo kojega holona na nekome stupnju vlastitoga razvoja – sa svoje strane može reagirati samo na one podražaje koji postoje unutar njegova svjetobraza, dok ostalo za njega ne postoji:

»Vukovi mogu loviti i koordinirati se u čoporima na vrlo sofisticiran emocionalni signalni sustav. Oni dijele ovaj emocionalni svjetobraz. Pa ipak, bilo što *izvan* tog svjetobraza prolazi *neregistrirano*... možete im čitati Hamleta, ali ništa od toga. (...) Isto je s ljudima. Do točke kad evolucija dostiže neokorteks ili kompleksni trojedini mozak s unutarnjim korelatima kao što su predodžbe i simboli i koncepti, ti osnovni svjetobrazi se artikuliraju u sofisticirane kognitivne strukture. Ti svjetobrazi *obuhvaćaju* osnovne sastojke prethodnih svjetobraza – kao što su stanična podraživost, reptilski instinkti i paleosisavačke emocije. Međutim, zatim *dodaju* nove sastojke koji artikuliraju ili rastvaraju nove svjetonazore. (...) Na svakom stupnju Kozmos sebe gleda novim očima, uprizorujući svjetove koji prije nisu postojali.«¹⁰

Svaki svjetobraz (unutarnje) ima svoje korelate u vanjskim oblicima kao njegovim manifestacijama. Uz mnoge postojeće mape Wilber »konkurira« sa svojom mapom četiriju kvadranta. Ona je, međutim, novina spram ostalih, jer se odlikuje dimenzionalnošću – sadrži dubinu, visinu, širinu to jest opseg, i pokretljivošću – usmjerenošću kroz rastuće faze, povijest razvoja svijesti. Uključuje nutrinu, unutarnja iskustva limbičkoga sustava – »ja«, odnosno »mi« sferu unutarnjih stvarnosti (individualne, odnosno kolektivne svijesti koje ne podliježu mjerenjima i znanstvenim dokazivanjima), pored objektivnih, vanjskih oblika (biokemija, odnos s drugim dijelovima organizma, socijalni sistemi i njihova organizacija, odnosi među dijelovima ili cjeline s okolinom i sl.). Usmjerena je ne na evoluciju čovjeka, nego na evoluciju svijesti kao takve. Ili, možemo i tako reći, nudi pogled iz »ptičje perspektive«. Mapiranje empirijskih vještina nije dovoljno, ono je, po Wilberu, »monološko«. Sasvim je u redu kao takvo, međutim, nije sveobuhvatno. Nedostaju mu *kommunikacija i interpretacija*.

»Takvi pristupi su uglavnom monološki, empirijski, bihevioralni. Gledate *ponašanje* 'sistema socijalne akcije', ne ispitujete unutarnje značenje ili dubinu kulture. A kad uopće ispitujete značenja ili vrijednosti, potpuno ih podređujete socijalnom sistemu. To su standardne pozitivistič-

ke, naturalističke, empirijske društvene znanosti – August Comte, Karl Marx, Talcott Parsons, Niklas Luhmann, Gerhard Lenski, i tako dalje.«

S druge strane,

»... razumijevanje *kulturalnih* značenja stvar je *interpretacije*. Morate naučiti jezik, morate uroiniti u kulturu, morate otkriti što razne prakse znače. To su hermeneutičke kulturalne znanosti – Wilhelm Dilthey, Max Weber, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur, Clifford Geertz, Mary Douglas, Karl-Otto Apel, Charles Taylor, Thomas Kuhn, i tako dalje.«¹¹

Wilber primjećuje kako su velikim dijelom njemački i francuski filozofi razvijali interpretativne, »lijeve« aspekte filozofije (a dodajmo njima i ruske filozofe, kao što su intuitivisti Nikolaj Onufrijevič Losskij, Semen Ljudvigovič Frank, Aleksej Fedorovič Losev ili kozmisti Nikolaj Fedorovič Fedorov, Vladimir Sergejevič Solov'ev i dr.), dok su anglosaksonski filozofi u Engleskoj i Sjevernoj Americi bili skloniji empirijsko-analičkim aspektima filozofije.

Interpretiranje nije ni »puka objektivnost« niti »subjektivna maštarija«. Preduvjet za valjanu interpretaciju jest »kontekstualna određenost«, pri čemu valja imati u vidu da su konteksti bezgranični – holoni u holonima. Postoje uvijek pozadinski konteksti, koji pružaju uvid u dubinu, omogućavaju proširivanje produbljanjem (tako možemo biti sigurni da nećemo ići u iskrivljene interpretacije). U tom je smjeru, drži Wilber, krenuo Derrida u istraživanju jezika, saževši dekonstrukciju na »kontekstualnu određenost značenja i beskonačnu proširivost konteksta«.¹² »Loše« su interpretacije, po njemu, one koje se kreću u okviru samo jednoga kvadranta, zbog čega su parcijalne: poželjno je *sve-kvadrantno*, sverazinsko viđenje, to jest potrebna je interpretacija kojoj je kontekst Kozmos u svim njegovim dimenzijama. Komunikacija i interpretacija jedini su ključ za unutarnje događaje, koji se ne mogu empirijski »locirati«, budući da su locirani u stanjima svijesti. Zato je to skliski teren lijeve strane kvadranta. Potiskuje li (disocira, otuđuje) nešto u svojoj dubini pojedinac (na individualnoj) ili društvo (na kolektivnoj razini), iskrivljavat će interpretacije, kako sebe tako i drugih. Budući da je teško odrediti mjerilo iskrenosti/istinitosti, pojedinac/društvo može lagati sebi do mjere da zaboravi da je laga(l)o, iskreno vjerujući da govori istinu. To nam se i događa, upozorava Wilber. Osnovna je namjera interpretativnih terapija poput psihoanalize, gestalt ili jungovske terapije pomoći da naučimo saopćavati o sebi istinitije te uravnotežimo unutarnje i vanjsko, lijevo i desno, imanentnu misao i manifestirano djelovanje (to jest da uskladimo ono što činimo s onime što mislimo i kažemo). Iako Freudovi zagovornici naglašavaju emocionalno-seksualni aspekt, kognitivni terapeuti verbalni, a transpersonalni terapeuti duhovni aspekt, svi su ipak usmjereni na suočavanje s otporima i prepoznavanje samoobmana – na one dimenzije koje pojedinac/društvo skriva od samoga sebe. Iako su lijevostrane interpretativne terapije isključive, i zbog toga nepotpune, one su korisne jer nas upućuju, svaka pojedinačno, na različite slojeve sopstva, svijesti (u tome se možemo složiti s Wilberom), a upravo upoznavanje dubljih slojeva svijesti u širim razmjerima »dolazi na red« u trećem tisućljeću. Upoznavanje dubljih slojeva svijesti i usklađivanje pojedinca sa samim sobom možemo nazvati i osobnom »mentalnom higijenom«, »higijenom emocija« ili radom na sebi. Živimo u vremenu u kojem shvaćamo kako nam više ne vrijedi stara latinska poslovice *Mens sana in corpore sano*. Ali nam danas daje važnu informaciju

9
Detaljnije grafičke prikaze vidi u: Ibid., str. 69 i 70.

10
Ibid., str. 73–74.

11
Ibid., str. 88.

12
Ibid., str. 91.

upravo obrnemo li njezino značenje: *Si mens sana, corpus sanum*. Samo ako je zdrav duh, tijelo je zdravo. Kako unutra, tako vani.

Integracija nakon diferencijacije »veliko troje«

Subjektivni prostor (ja-prostor) neodvojiv je od intersubjektivnoga (kolektivnoga prostora) i to je veliko otkriće postmodernih, »postprosvjetiteljskih« struja. Wilber smatra ključnom zajedničku kulturalnu pozadinu, *kulturalno slaganje* kao svojevrsni ugovor, poput društvenoga ugovora, iako ono nije u potpunosti svjesni ugovor, jer

»... postoje lingvističke strukture i kulturalne prakse koje su toliko duboko kontekstualne da ih još uvijek nastojimo iskopati i razumjeti (jedna od Heideggerovih glavnih tema)«. ¹³

Intersubjektivnost, slaganje objekata u kulturalnome prostoru jednako je važno kao i *interobjektivnost*, slaganje objekata u fizičkome prostoru. Prvoj se pristupa hermeneutikom, interpretiranjem unutarnje dubine; drugoj se pristupa empirijsko-analitičkom opservacijom. Ovi pristupi isključuju jedan drugoga: osnovni problem Wilber vidi u tome što smo na postojećem stupnju evolucijskoga puta »diferencirali«, ali nismo još »integrirali«.

Četiri kvadranta mogu se shvaćati i kao *veliko troje*. Wilber ih sažima na *ja*, *mi* i *to*: individualno subjektivno, *jastvo*, može se opisati *ja-jezikom*, kolektivno kulturalno, *svjetonazori – mi-jezikom*, a objektivna manifestirana stvarnost, empirijske znanosti – *to-jezikom*. Diferencijaciju ovoga »veliko troje« – kulture, svijesti i prirode ili umjetnosti, morala i znanosti prvi put uvodi prosvjetiteljstvo ili modernitet i o tome svjedoče tri Kantove *Kritike*. Diferencijaciju umjetnosti, morala i znanosti Weber i Habermas nazivaju »dostojanstvom moderniteta«: diferencijacija »ja« (jastva) i »mi« (kulture) pridonijela je usponu demokracija; diferencijacija »ja« (uma) i »to« (prirode) pridonijela je pokretima oslobođenja – ukidanju ropstva i oslobođenju žena, budući da »biološku moć« više nije štitalo »noosferično pravo«; diferencijacija »mi« (kulture) i »to« (prirode) pridonijela je razvoju empirijskih znanosti, odvojivši ih od crkve i države. Sljedeći korak nakon diferencijacije jest »integracija« koju modernitet ne uspijeva ostvariti, a k tomu još i »disocira« to veliko troje, namećući »tosistem« kao jedini valjani i prezentirajući ga kao savršeni »holistički sistem«. Wilber kritizira plošnu teoriju sistema kojoj nedostaju vrijednosti i dubina:

»... nadići negativne aspekte prosvjetiteljstva *nije* zamijeniti monološki atomizam monološkim holizmom, plošnom sistemskom teorijom. I atomizam i sistemski holizam su desnostrani redukcionizmi, jedan grub, jedan suptilni, svejedno. Isto tako, ne trebamo rješenja tražiti *regresiranjem* u mitičke i magičke indisocijacije veliko troje, gdje sopstvo i kultura *još nisu* bili diferencirani.« ¹⁴

Iako je integracija »veliko troje« zadaća postmoderniteta, sama je postmoderna misao na mukama, budući često radikalna, narcistička ili nihilistička. S druge strane, postoje struje – od Hegela i Heideggera do Habermasa, Foucaulta, Taylora – koje pokušavaju vratiti ravnotežu uvažavajući kao jednako vrijedne znanost, moral i estetiku. Dominantnoj holističkoj paradigmi Wilber predlaže integralni pristup, holarhičan, kros-kulturalan.

Stupnjevanje unutarnje transformacije svjesnosti

Wilber smatra da kolektivnu svijest današnje »moderne racionalnosti« očekuje u perspektivi, u svim četirima kvadrantima, *transracionalni*, *transpersonalni* duhovni razvoj. Prema integralnoj psihologiji i njezinim teoretičarima

Abrahamu Maslowu, Jane Loevinger i Lawrenceu Kohlbergu, evolucijom svijesti izmjenjuju se različiti svjetovi, to jest pojedinac/društveni sustav različito vidi i doživljava sebe i druge, s čime se Wilber slaže: svaka razvojna razina odlučuje se novim tipom svjesnosti, odnosno karakterističnim za nju tipom identiteta, potrebe i moralnoga stava. »Nova paradigma« pokazuje velike otpore prema stupnjevanju i holarhijskom pristupu razvoju, držeći da se evolucija može odvijati samo »u skokovima«. Zagovornici novoparadigmat-skih teorija misle da je moguća ekspanzija svijesti svakoga pojedinca ponasob u jednu globalnu, kozmičku svijest, koja istodobno uključuje fiziosferu, biosferu i noosferu. Wilber misli drukčije – da se pored »skokova« ne smije ipak zanemarivati »stupnjevanje« unutarnje transformacije koja prati razvoj svijesti – od *fizičkoga* jastva preko *emocionalnoga* do *konceptualnoga*, a koja (svijest) do određene razine počiva na temeljima kolektivnoga, na »kulturalnome slaganju«. Na samoj konceptualnoj razini izdvaja sljedeće transformacije ili svjetonazore: *arhaički* (osjeti i impulsi), *magički* (arhaički plus slike i simboli) i *mitički* (magički plus pravila i uloge). Slijedi zatim *racionalna* razina (mitički svijet plus formalne operacije).¹⁵ Jastvo svaki prethodni događaj iz prethodne razine ili svoje životne povijesti »reinterpretira« sa stajališta nove/više paradigme. No, da bi to moglo uspješno činiti, potrebno je da na postojećoj razini integrira, a zatim transcendirira (kako bi se moglo dalje razvijati), sve one djeliće sebe koji su »zaostali« na prethodnim, nižim razinama (aspekti jastva kao što su »stara« uvjerenja, stavovi, emocije, reakcije i sl.).¹⁶ Iduće uporište ili *egzistencijalna* razina u evoluciji jest *kentaurska integracija tijelouma*. Još uvijek je prisutna logika koja dihotomizira, ali uz nju se pojavljuje *vizijska logika* koja združuje dijelove u mreži interakcija. Ključni pojam za ovu razinu jest *motreće sopstvo*.

»... (ono) počinje *transcendirati* i um i tijelo, pa ih može biti svjesno kao objekata u svjesnosti, kao iskustava. To nije samo um koji promatra svijet; to je motreće sopstvo koje promatra i um i svijet. (...) Budući da više nije isključivo identificirano s umom, ono može integrirati um s drugim sadržajima u svjesnosti, s tijelom i njegovim impulsima. I zato, kentaur – i um i tijelo su iskustva integriranog sopstva.«¹⁷

Ovim stupnjem razvoja svijesti bavili su se Loevinger, Selman, Habermas, Erikson, Grawes, Maslow i drugi. To je stupanj *transracionalnoga*, *transegoičkoga*, *transpersonalnoga* svijeta, na kojem motreće sopstvo ili *svjedok* počinje transcendirati um, zakoračuje u *transmentalno*, *supramentalno*. Na ovu se razinu, gdje um prestaje, nadovezuju mistične, kontemplativne i jogičke tradicije (uranjanje onkraj uma, kao ponovljivi eksperiment u svijesti, omo-

¹³
Ibid., str. 105.

¹⁴
Ibid., str. 121.

¹⁵
Ibid., str. 160–161.

¹⁶
Ili lotmanovskim jezikom, npr., ne uspije li integrirati (unutarnji ili vanjski) »događaj«, nastaviti će ga interpretirati na razini denotata. Ruski semiotičar kulture Jurij Lotman, naime, mitološku je svijest interpretirao sinkronijski. Smatrao je da se »može osporiti tradicionalna predodžba o kretanju ljudske kulture od mitopoetskog prvobitnog perioda prema logičko-znanstvenom« (Sanja Veršić, *Kultura kao*

semiotički problem u djelu Jurija Lotmana, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 2004., str. 95) upravo zbog toga što je na mnogim primjerima književnih tekstova mogao dokazati da su oblici mitološke svijesti stalno prisutni na razini mnogojezičnosti kulture, kao što su prisutni i u dječjem razmišljanju. Lotman je uglavnom svoj pristup kulturi temeljio na binarnim opozicijama, ali je po pitanju razina s kojih razumijevamo i interpretiramo svijet prihvaćao da su se i do danas zadržala oba tipa mišljenja ili modela svijeta – i *mitološki* i *nemitološki*.

¹⁷
K. Wilber, *Kratka povijest svega*, str. 177.

gućuje »stapanje« s esencijom, Duhom, Prazninom, Bogom; naziva je mnogo i svi oni imenuju istu bit). Na ovoj razini pojedinac više nije *egocentričan*, niti *etnocentričan*, već zadire duboko u *svjetocentrični* prostor, gdje stječe novu, *aperspektivnu* slobodu. Nova, vizijska logika »aperspektivna« je u smislu da više ne privilegira niti jednu perspektivu – radi se o daljnjem decentriranju i transcendiranju, »još jednoj spirali u evoluciji«. Na egzistencijalnu razinu evolucije Wilber nadovezuje *četiri velika stupnja transpersonalnoga razvoja* i naziva ih *psihički (prirodni misticizam)*, *suptilni (božanski misticizam)*, *kauzalni (bezoblični misticizam)* i *nedvojni (nedvojni misticizam)*. Na psihičkome stupnju svijesti fenomeni/objekti jednako su stvarni kao i objekti u senzimotoornome svjetobrazu ili koncepti u mentalnome:

»Kad se spoznajnost probudi ili razvije do ove psihičke razine, jednostavno vidite ove nove objekte, kao što jednostavno vidite kamenje u čulnom svijetu ili predodžbe u mentalnom svijetu. Oni jednostavno niču u svjesnosti, jednostavno se pojavljuju, i ne treba puno vremena da shvatite jesu li stvarni ili nisu. Naravno, ukoliko niste probudili psihičku spoznajnost, onda ništa od toga nećete vidjeti, kao što kamen ne može vidjeti mentalne predodžbe. I vjerojatno ćete govoriti neugodne stvari o ljudima koji ih vide.«¹⁸

U današnje vrijeme govori se, na primjer, o »psihičkoj dimenziji« sportova: prema istraživanjima Michaela Murphyja mnogi veliki sportaši uranjaju u duboke psihičke prostore, nakon čega ostvaruju čudesne rezultate. O uranjanju u esenciju bića i manifestiranju čudesnih sposobnosti svjedoče mnoge istočnjačke borilačke vještine, tzv. »meki« borilački sustavi, kao Tai Chi, na primjer. Suptilna iskustva unutarnje iluminacije ne razlikuju se od kulture do kulture, već su kros-kulturalna. Ipak, mnoge ih današnje kulturalne pozadine negiraju, nemajući nikakvih dokaza za njihovo postojanje, budući da još nisu dosegle svoju razinu suptilnoga krajobraza na kojoj ona postoje.

»Suptilno‘ jednostavno označava procese koji su suptilniji od grube, obične, budne svijesti. Ono obuhvaća unutarnje svjetlosti i zvukove... arhetipske oblike i obrasce, struje i spoznaje krajnje suptilnog užitka, ekspanzivna afektivna stanja ljubavi i samilosti, kao i suptilnija *patološka* stanja u kojima se pojavljuje kozmički užas, kozmičko zlo, kozmička strava. Kao i uvijek, zbog dijalektike napredovanja, ovaj suptilni razvoj sasvim izvjesno nije piknik.«¹⁹

Kauzalni stupanj svijesti stanje je čiste praznosti, neispoljenosti, na kojem objekti još nisu iznikli.

»Ono što zapravo ‘vidite’ u ovom stanju je beskrajno ništa, što jednostavno znači da je Puno u prevelikoj mjeri da bi bilo sadržano u bilo kojem objektu, bilo kojem subjektu ili prizoru ili zvuku. To je čista svijest, čista svjesnost, prije ikakve manifestacije – prije subjekata i objekata, prije fenomena, prije holona, prije stvari, prije ičega.«²⁰

Na kauzalnoj razini stvari nastaju iz Praznosti. A Praznost je ujedno i zbiljnost/prirodnost svih stanja. Prelaskom iz kauzalnoga u nedvojni razotkriva se »Takovost svih stanja«. Pitanjem dvojnosti subjekta/objekta bavili su se i razriješili ju Plotin, Augustin, Eckhart, Scelling, Schopenhauer i Emerson, ali Russell u svojoj *Povijesti zapadne filozofije*, primjećuje Wilber, kao prvoga »prihvaćenog« filozofa koji je zastupao nedvojni stav navodi Williama Jamesa. On je uspio dokazati kako je iskustvenost »čista nedvojni neposrednost«, »osnovna tvar stvarnosti«:

»William James je tu nedvojni zamisao uveo u eseju naslovljenom *Does ‘Consciousness’ exist?* I odgovorio je da svijest ne postoji, što je zbunilo mnoge ljude. No, poanta je jednostavno bila sljedeća: pogledate li svijest vrlo pažljivo, vidjet ćete da nije stvar, niti objekt, niti entitet. Pogledate li pažljivo, vidjet ćete da je svijest jednostavno jedno s bilo čime što neposredno izniče...«²¹

Zen-učenjak D. T. Suzuki također je primijetio da je James svojim radikalnim empirizmom Zapad najviše približio »ne-umu«, Praznosti.

Nakon »kolapsa« Kozmosa – novi svjetonazori

Suvremeno doba zapadne civilizacije prouzročilo je po Wilberu »kolaps Kozmosa«²² u empirijsko plošno razmišljanje, reducirajući »veliko troje« na »Veliko Jedno« ustoličenjem na tron znanstvenoga materijalizma. *Empirijsko plošnozemlje* posljedica je *industrijske ontologije* koja kolonizira i dominira unutarnjim sferama. Do 18. stoljeća prevladavao je *ascendentni* tip duhovnosti, ili *uzlazni, asketski, jogički*, koji poriče čula, tjelesnost i teži onostranom Kraljevstvu, priznajući »Jedno«, a ne »Mnogo«. Na Zapadu je od vremena Augustina do Kopernika dominirao ascendistički ideal, poput osnovne misli da se spasenje ne može pronaći u ovome tijelu i da se oslobađamo tek kad umremo. Pojavom moderniteta i postmoderniteta zamijenjen je *descendentnim, silaznim* tipom duhovnosti, potpunom suprotnošću prvoga, koji veliča tijelo, vitalnost, Zemlju i u potpunosti je lišen transcendencije. Materijalni, empirijski svijet jedini je koji postoji, ne priznaje ni nadsvjesno ni samosvjesno niti Duh. Industrijsko doba i tehnoekonomska baza društva (donji-desni kvadrant) nametnuli su svoje konkretne oblike unutar kojih se kultura kreće, zanemariivši aspekte preostalih triju kvadranta: na koji način tehnoekonomska baza utječe na individualnu svijest (gornji-lijevi kvadrant) ili kako kulturni kontekst (donji-lijevi kvadrant) oblikuje percepciju. »Post-prosvjetiteljska« ili »postmoderna« pobuna (18.–19. stoljeće) započela je, kako je Wilber naziva, *eko-romantičarskom* pobunom Rousseaua, Herdera, obaju Schlegela, Schillera, Novalisa, Coleridgea, Wordswortha, Whitmana, *ego-prosvjetiteljsvom* Charlesa Taylora, Kantovim transcendiranjem descendiranoga svijeta, Hegelovim shvaćanjem izražavanja Duha u procesu samoga razvoja i drugima koji su težili »jednosti sa sobom kroz jednost s prirodom«.²³

Velika transformacija koja se danas zbiva, nakon poljodjelske i industrijske, jest informatička i pokreće ju nova *informatičko-tehnoekonomska baza*. Ona

18

Ibid., str. 192.

19

Ibid., str. 195.

20

Ibid., str. 208.

21

Ibid., str. 215.

22

Wilberov pojam »kolaps Kozmosa« mogao bi nas podsjetiti na načelo teorija kulturno-povijesnih tipova Nikolaja Jakovleviča Danilevskoga, Oswalda Spenglera ili Arnolda J. Toynbeeja (koje, smjenama kulturâ, naglašavaju jednodimenzionalnost i neponovljivost kulturno-povijesnih procesa), ali samo u prvi tren. Za razliku od interpretacija kulturâ koje se, nakon što su dosegle vrhunac, neminovno kreću prema vlastitoj smrti/kraju, tragično oslikavajući kulturnu dinamiku, Wilberova je interpretacija kolabiranja Kozmosa optimistična, jer prema njoj razvoj nije isprekidan: kolaps ne znači kraj, nego se u njemu nazire počeo

tak vlastite više, ili dublje, etape, i tako, ad infinitum i »holarhijski«, bez pesimističnoga »kraja«. Pritom ne smatram da je Wilberova teorija idealistička, već je po meni ovdje riječ o novom pristupu stvarnosti, jednom novom razumijevanju. U tom me smislu Wilberovo shvaćanje »kolapsa« podsjeća na Lotmanovu interpretaciju cikličnih faza kulture i njezinih neminovnih »eksplozija«, u kojoj kultura aktivira svoj mehanizam samoočuvanja – *samoopisivanje* (jedno od obilježja i Wilberovih holona/holarhija). Kultura gradi »... svoj *idealni autoportret*. Pojava *slike kulture* na metarazini znači drugotno strukturiranje same kulture – ono stvara impulse za novo produbljivanje samostalnosti, samosvojnosti pojedinačnih dijelova struktura, što dovodi do novog učvršćivanja metastruktura«. (S. Veršić, *Kultura kao semiotički problem u djelu Jurija Lotmana*, str. 124).

23

K. Wilber, *Kratka povijest svega*, str. 260–262.

donosi novi svjetonazor, uz formiranje novih društvenih ustanova. Formira se *vizijsko logičko informatičko društvo s aperspektivnim svjetonazorom*²⁴ kao spojem različitih perspektiva od kojih se ne privilegira nijedna, iako postoji svijest o njihovim razlikama u smislu evolucijske dubine. Ta svijest želi postojeće/nije integrirati u viši stupanj da bi ih u određenom trenutku mogla transcendirati na sljedeću evolucijsku razinu. Wilber svoju holarhijsku teoriju uspoređuje s »penjanjem po ljestvama«. Svjetocentrični razvoj koji misli na globalnu skrb i »ekološke reforme« može u perspektivi ponuditi *okolišnu etiku* koja bi se pojavila odbacivanjem »plošnjaštva«. Već postoje neke škole »okolišne aksiologije«. Jedna od njih insistira na biojednakosti (svi živući holoni/bića jednakovrijedni su); druga prati evoluciju osjećaja kod životinja i skreće pozornost na životinjska prava; treća – hijerarhijska ili holarhijska, koja se poziva na Whiteheadovu filozofiju, interpretira evoluciju kao holarhijsko evoluiranje u kojem svaki složeniji holon/entitet posjeduje više prava, ali i skrbi za druge. Četvrti pristup, kojem su skloniji religijski teoretičari, ističe kako samo ljudi imaju prava, ali i obvezu skrbiti o Zemlji i njezinim živim stanovnicima. U svakom slučaju, odgovornost i temeljne vrijednosti ključni su pojmovi mnogih suvremenih promišljanja, nove »holarhijske etike«. Ovu novu etiku zastupa i transpersonalna psihologija, koje je Wilber istaknuti predstavnik. Ona samoga čovjeka promatra u sveobuhvatnoj perspektivi kroz proces ocjeljivanja svijesti, naglašavajući potrebu da se u novome dobu počnemo upoznavati s dubljim dimenzijama svijesti i da pored ljudske tjelesne i psihičke stvarnosti prihvatimo i integriramo u svakodnevicu duhovnu, transcendentalnu dimenziju, umjesto da o njoj samo pišemo ili govorimo. Moguće ju je integrirati putem kontemplativnih, transformativnih praksi, prakticirajući yogu, kontemplativnu molitvu, Zen ili neku drugu tehniku. Međutim, »zamka« u koju čovjek može vrlo lako upasti jest interpretirati vlastiti razvoj u okviru samo jednoga kvadranta (individualno subjektivnoga, gornjega lijevoga) i pritom zanemarivati aspekte drugih kvadranta, odnosno socijalnu i kulturalnu sferu. One bi trebale pratiti razvoj pojedinca, smatra Wilber, kao određeni novi oblik društvenih aktivnosti koji nude određene nove društvene institucije. Tako Jastvo ne bi bilo izolirano od »stvarnoga svijeta«, već bi ga »obgrlilo« kroz odnose, manifestirajući duh evolucije u svim aspektima stvarnosti.

U ovome dijelu svoje »povijesti svega« Wilber se udaljava od suvremene akademske filozofije i njezinih, prema ovoj koju nudi, ograničujućih teorija. Može se činiti da previše zadire u »transcendentno« i »neznanstveno« za prosječni akademski ukus, a prijedlog da se različite razine spoznaja integriraju u objedinjujuću perspektivu živoga kozmosa može se interpretirati kao kaša u koju je umiješao od svega po malo. Prilično je neuobičajeno čitati suvremenoga filozofa koji se poziva na duhovne učitelje Istoka poput Buddhe ili Sri Aurobinda, iskustva »izmijenjene« svijesti kojih su znanstveno nemjerljiva, ili neprimjenjiva ili »priče za malu djecu«. Vrlo se često događa da kad autorov rad nije po mjeri akademskoj zajednici, autor obično biva izvrgnut sprdnji i podsmijehu i njegov se rad omalovažava. Može se primijetiti da je to moderan način tretiranja »heretika«, s obzirom da smo prerasli kôd prema kojemu ih se spaljuje na lomači. Ima i onih koji se čine ugroženima svakim holističkim pristupom. To je razumljivo, kao što su razumljiva i nastojanja da budemo tolerantni prema onima koji razmišljaju drukčije od nas. O Wilberu je, na primjer, među ostalim, Brad Reynolds napisao:

»To obuhvatno shvaćanje stvarnosti – Wilberova integralna vizija – pokušava uključiti što je moguće više perspektiva, stilova, metodologija i paradigmi koji su smješteni u područjima oso-

be, kulture i prirode. Stoga je ono opsežan i koherentan svjetonazor ili *veličanstvena teorija svega*, koja se, u ovom slučaju, temelji na prosvjetljenju (ili Božjem ostvarenju) i uključuje ga, što je ezoterički cilj svih svjetskih religija. Doista, taj pristup koji naglašava da su različita gledišta *istinita*, *ali necjelovita* suštinska je definicija i zadatak integralnoga pristupa. Jedna od istinskih ljepota njegova integralnog pothvata jest da su njegova teorija i metodologija ostale nevjerovatno dosljedne kroz desetljeća. Mišljenja sam da se uključiva priroda Wilberova integralnoga pristupa dalje razvija s takvom sustavnom genijalnošću da me ponekad podsjeća na Indrinu mrežu ukrašenu draguljima koja obuhvaća svaki aspekt stvarnosti uključen u racionalno složen, no dharmički usklađen izraz samog prosvjetljenja.«²⁵

Ili:

»Pišući integralnim jezikom, no prilagođen prosvjetljenom razumijevanju (ili nadilaženju svih faza i stanja), američki učenjak-bodisatva stvara sliku mogućeg oslobođenja za sva ljudska bića. On sâm taj je pristup nazvao *emancipacijskim tekstom*, odnosno njegov rad mogao bi biti uvršten u *veliku tradiciju emancipacijskih tekstova, intelekta u službi oslobođenja – pomaganja da se ukine represija, osujeti moć, izbjegne ispraznost*. (...) Američki budist obrijane glave, filozof kojemu nema ravna u današnjem izlomljenom svijetu, nova inkarnacija bodisatve kritičke mudrosti u službi oslobođenja svih bića, no ovaj put pod krinkom 'post-moderne' integralne vizije? Možda on to jest, a možda i nije, ali barem se trudi biti.«²⁶

S jedne strane, Wilber ujedinjuje u jednoj koncepciji dva, još uvijek nepomirena, pristupa, *lijevi, unutarnji (individualni, subjektivni, interpretativni) i desni, vanjski (društveni, objektivni, empirijski)*.

»Ovu lijevu/desnu podjelu nalazimo u psihologiji (Freud/Watson), u sociologiji (Weber/Comte), u filozofiji (Heidegger/Locke), u antropologiji (Taylor/Lenski), u lingvistici (hermeneutika/strukturalizam) – pa čak i u teologiji (Augustin/Akvinski)!«²⁷

S druge strane, Wilber, kao i drugi evolucijski teoretičari Zapada i Istoka (na primjer Schelling, Hegel, Aurobindo), interpretira evoluciju kao Duha u djelovanju ili Boga u nastajanju, interpretaciju prema kojoj se Duh sam sebi sve više razotkriva, bivajući, samoevoluiranjem – samoprisjećanjem – putem manifestiranoga, sve više svjestan sebe. To je također bila i osnovna misao indijskoga duhovnog učitelja Meher Babe (*God Speaks*, 1955; *Discourses*, 1967). Po njemu se Bog, koji biva, u jednome trenutku promeškoltio, prenuo iz čistog bivanja i emanirao misao: Tko sam ja? Putovanje iz nemanifestiranoga (bivanja, Praznine) u manifestirano. I vraćanje u bivanje prepoznavanjem, odnosno prisjećanjem. O zaboravu/prisjećanju, napominje Wilber, govorio je Platon, rekavši da smo jednom bili cijeli, ali smo se udaljili iz cijelosti zbog »propusta u sjećanju«, *amnesisa*. Iz fragmentiranosti u cijelost vraćamo se kad se sjetimo tko/što jesmo. O prisjećanju/bitku pisali su prije njega Parmenid i nakon njega Plotin. O prisjećanju/probuđenju, tj. širenju čovjekove svjesnosti o svijetu i njemu samome pisao je ruski filozof Petr Damjanovič Uspenskij, razlikujući ukupno sedam stupnjeva svijesti. Po njemu velika većina ljudi još »spava« (prve tri razine svijesti, u skladu s *instinktivnom, emocionalnom i intelektualnom funkcijom* svijesti), a u procesu »buđenja« njihova svijest raste, nadržavajući svoje bazične funkcije²⁸ (*Novaja model' vselennoj*, 1931, *A New Model of the Universe*, 1931; *The Fourth Way*, 1957).

24
Ibid., str. 303.

25
B. Reynolds, »Kako sad razmišlja Wilber?«, *Zarez*, br. 123, 2004, Tema broja: Ken Wilber (Temat priredio Zoran Roško), s engl. prev. Gioia-Ana Urlich, http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

26
Ibid., http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

27
K. Wilber, *Kratka povijest svega*, str. 81.

28
P. D. Uspenskij, *Četvrti put*, AO Kompakt, St. Petersburg 1995., str. 26–27.

S treće strane, Wilber (newageovskim) duhovnim tragateljima skreće pozornost da, vodeći brigu o svome duhovnom razvoju, vode računa i o tome da postoje i drugi aspekti stvarnosti ili preostala tri kvadranta (vanjski-bihevioralni, vanjski-socijalni i unutarnji-kulturalni). Upravo zato što je sve povezano sa svime, tragateljima sugerira da ne gube iz vida kontekstualna polja unutar kojih se kreću – i u individualnome i kolektivnome smislu, ilustrirajući to svojom holarhijskom teorijom. Ako »Sve« jest u procesu evolucije, onda duhovni tragatelj treba sagledati sebe kao dio cjeline s kojom istovremeno evoluirao i biti svjestan da kao (maleni) dio (veće) cjeline pridonosi rastu same cjeline (koja je opet dio neke veće cjeline). Ova Wilberova misao zapravo je vrlo humana i poticajna. Po Wilberovu mišljenju mi ne samo da percipiramo svijet, mi ga interpretiramo. Svjetonazora ili interpretacija svijeta danas je mnogo i one supostoje manje ili više uspješno. Svačija je interpretacija istinita za njega samoga, ovisno o tome s koje razine interpretira. U svojoj konačnoj biti ne postoje pogrešne interpretacije. I možda je upravo ovaj »prepotentni« Wilberov stav taj koji »žulja« u cijeloj teoriji: nešto poput – sasvim je u redu to što kažeš, ali to mi govori gdje da te pronađem na evolucijskoj ljestvici svijesti. Društvo pravi klasifikacije raznoraznih fenomena, životinjskoga svijeta, socijalnih sistema, filozofskih sustava... Društvo nudi gradacije boja i tonova, fotografskoga papira, viskoznih motornih ulja, duševnih poremećaja, slike i zvuka... Ono promatra evolucijski organizme, biološke funkcije, svemir... Ali o samome sebi, o svjesnosti sebe, ono još uvijek, općenito gledano, šuti.

O (novoj) svjesnosti, ishodeći iz nama još uvijek nove, suptilnije percepcije pojavnoga danas svjedoče i pišu brojni autori, redom doktori znanosti – interpretacije kojih još uvijek zatičemo na marginama općeprihvaćenoga mnijenja – Stuart Hameroff, John Hagelin, William A. Tiller, Candace Pert, Fred Alan Wolf, Ervin Laszlo, Michael Talbot i dr. Oni istražuju vezu između prirodnih znanosti i duhovnih iskustava. Nove razine svjesnosti istraživali su i istražuju, u području društvenih znanosti, Richard Dawkins (*The Selfish Gene*, 1976), Clare W. Graves, koji je svojom teorijom – *The Emergent Cyclical Levels of Existence Theory* – i modelom ljudske motivacije utjecao na tvorce teorije *Spiralne dinamike* Dona Becka i Chrisa Cowana (*Spiral Dynamics*, 1996), Lawrence E. Harrison, Paul Ray i drugi. Osnovna ideja svim istraživačima ljudske svijesti je ista: manifestirani svijet kao instrument samospoznavanja.

Teorija o osam valova spiralnoga razvoja ljudske svijesti

Danas jedan dio američkih znanstvenika sve više prihvaća teoriju spiralnoga razvoja ljudske svijesti, prema kojoj se razvoj svjesnosti promatra kroz *osam velikih valova* kulturalne evolucije i razlike između *prvoga* i *drugoga sloja mišljenja*. Sedamdesetih godina prošloga stoljeća etolog Richard Dawkins uvodi pojam *mem* kako bi opisao »osnovnu jedinicu kulturalne evolucije«, analognu genu i njegovim mehanizmima prijenosa genskih informacija, te istražio mehanizam prijenosa informacija unutar sociokulturnih procesa. *Mem* su, kao i geni, *replikatori*, mogu se mijenjati, međusobno kombinirati i dijeliti, formirajući nove meme. *Mem* su čista informacija, koja se uči, nasljeđuje od prijašnjih generacija i roditelja usmenim putem, preko knjiga i drugih kulturnih medija (»vertikalni« prijenos ideja) ili u komunikaciji među

ljudima i kulturama (»horizontalni« prijenos ideja). Don Beck i Chris Cowan, studenti psihologa Clarea W. Gravesa, posuđuju ovaj termin, no on u njihovoj teoriji »spiralne dinamike« biva razložen na *Meme* kao sisteme temeljnih vrijednosti, organizacijsko načelo neke kulture, i *meme*, preko kojih se ti temeljni vrijednosni sustavi očituju (kulturalne navike, ideje, prakse). U modelu Spiralne dinamike *Memi* su reprezentanti beskonačnih stupnjeva progresa ili regresija, zavisno od životnih okolnosti pojedinaca ili u kulturama. Ono što ističu tvorci novih evolucionarnih modela, što sasvim odgovara novom razumijevanju odnosa i *mišljenju drugoga sloja*, jest da novi razvojni stupanj ili vrijednosni sustav ne znače »bolje« ili »ispravno«, nego »kompleksnije« (i u tom smislu »više«), »drukčije«, upravo odgovarajuće danoj kulturalnoj/duhovnoj zbilji.

Fluidni, živi sustavi, *Memi*, ili stupnjevi, faze, paradigme, *društvene etape*, *kulturalni valovi*, *sustavi vrijednosti*, formiraju se u *spirale* i ukazuju na složene odnose unutar samih pojedinaca, društvenih organizacija i cijelih kultura.²⁹ U Wilbera se nazivaju *holarhijama* (s pripadajućim im *holonima*) i ulaze u *holarhijske odnose*. Model spiralne dinamike – osam velikih valova društvenoga razvoja – preuzima i Wilber, zamjenjujući, u okviru svoje teorije, termin *Mem* terminom *svijest*, i govori o modelu »spiralnoga razvoja ljudske svijesti«. Svaki *Mem* povijesno nastaje kao odgovor na potrebe novih i složenijih životnih uvjeta. Analogno tomu, svaki stupanj svijesti složeniji je i suptilniji od prethodnoga. Prvih šest razina ili *razine opstanka* karakterizira *mišljenje prvoga sloja*. Slijedi revolucionarni pomak u svijesti i nova razina, *razina bivanja s drugim slojem mišljenja* i dvama novim valovima svijesti.

Riječ je o razinama s kojih interpretiramo svijet. One nam mogu pomoći u razumijevanju toga zašto mislimo o stvarima upravo tako kako mislimo, u prepoznavanju određenih obrazaca mišljenja i oslobađanju od njih (raznorazne mentalne nakupine koje smo naslijedili, kao što su stari sustavi vjerovanja, ostaci praznovjerja, društvenih kodova, dogmi, praksi itd.), ukoliko možemo biti promatrači samih sebe – i kao pojedinci i kao društva – i procijeniti da li nas i u kojoj mjeri ograničuju.

Razine (valovi) svijesti prema ovom modelu jesu sljedeće:

1. *Bež svijest* ili *arhaičko-nagonska svijest*. Razina elementarnoga preživljavanja. Jastvo još nije probuđeno. Na ovoj su razini svijesti prva ljudska društva, novorođenčad, senilni stari ljudi i oni u posljednjem stadiju Alzheimerova, izgledniji mase. 1% svjetske populacije.
2. *Ljubičasta ili magijsko-animistička svijest*. Mišljenje je animističko. Na ovoj razini svijesti formiraju se etnička plemena, poštuju »vođe« klana. Duhovi predaka povezuju i sjedinjuju pleme. Pleme funkcionira preko rituala i simbola koji se bilježe po tijelu. Neki primjeri: voodoo rituali, prisega krvlju, proklinjanje, talismani. 10% svjetske populacije, 1% moći.
3. *Crvena svijest* ili *razina svijesti na kojoj dominiraju moćni bogovi*. Ego-centrična, eksploatatorska svijest. Pojava magijsko-mitskih bogova, zmajeva, moćnih ljudi. Dominira junaštvo i osvajanje. Moć i slava čine temelj feudalnih carstava. Hijerarhija crvene svijesti zasniva se na sirovoj moći

29

S. Dinan, *Summary of Spiral Dynamics by Don Beck and Christopher Cowan*, 1999, http://www.spiraldynamics.com/book/SDreview_Dinan.htm.

- i brutalna je. Neki primjeri: plaćeničke vojske, sve vrste iskorištavanja tuđega rada, revoltirana mladež, mnoge estradne zvijezde. 20% svjetske populacije, 5% moći.
4. *Plava svijest* ili *razina svijesti na kojoj dominira mitski poredak*. Smisao i svrhu života određuje svemoćni Drugi, to jest Poredak. Samo je jedan ispravan način razmišljanja. Hijerarhija plave svijesti zasniva se na tradiciji i naslijeđenim ulogama. Neki primjeri: Konfucijeva Kina, kastinski sustav, pokoravanje svim vrstama autoritetima, vjerski autoriteti, patriotizam, islamski fundamentalizam, totalitarizam, puritanska Amerika. 40% svjetske populacije, 30% moći.
  5. *Narančasta svijest* ili *razina svijesti na kojoj dominiraju znanstvena dostignuća*. Jastvo se počinje otkidati od »mentaliteta stada« i tragati za istinom u okvirima individualnoga. Svijest je eksperimentalna, objektivna, operativna, mehanicistička. Pogled na svijet je racionalan. Znanstveni zakoni vladaju politikom, ekonomijom i odnosima. Hijerarhija narančaste svijesti je meritokratska. Natjecateljski duh, zarada, bonusi. Neki primjeri: korporacijska udruživanja, manipuliranje Zemljinim resursima, kozmetička industrija, Wall Street, Hong Kong. 30% svjetske populacije, 50% moći.
  6. *Zelena svijest* ili *razina svijesti na kojoj dominiraju osjećaj zajedništva, ekološka osjetljivost i umrežavanje*. Njeguje se grupni i osobni rast, mišljenje da ljudski duh mora biti oslobođen pohlepe, dogmi i podjela. Mišljenje je subjektivno i nelinearno, otkriva osjećajnost i brižnost prema Zemlji i svim njezinim stanovnicima. Hijerarhija ustupa mjesto egalitarizmu. Pluralizam vrijednosti, različitost, multikulturalizam. Ova je svijest svojstvena humanističkoj psihologiji, Greenpeaceu, Liječnicima bez granica, pitanjima ljudskih prava, postkolonijalizmu, pokretu za prava životinja. Osobe kao npr. J. J. Cousteau, Jimmy Carter, John Lennon, Foucault, Derrida. 10% svjetske populacije, 15% moći.

Wilber smatra da se sa završetkom zelenoga gledišta svijest uravnotežuje, što joj omogućuje »kvantni skok u drugi sloj mišljenja«. Prema Clareu Gravesu, to je »znameniti skok« kojim se premošćuje dubok ponor značenja. Drugi sloj svijesti čovjeku daje mogućnost da istovremeno razmišlja i »vertikalno« i »horizontalno« uz istodobnu primjenu *vrednovanja* i *povezivanja*. Mišljenje drugoga sloja uzima u obzir ključnu ulogu svih prethodnih gledišta. Prema istraživanjima Gravesa, Becka i Cowana, ono se dalje dijeli na barem dva velika vala.

7. *Žuti val svijesti* ili *integrativno mišljenje*. Odlikuje se fleksibilnošću, spontanošću i funkcionalnošću, poštuje različite razine zbilje i različita gledišta. Orijentiranost na integraciju kompleksnih sustava, ekološka orijentiranost. Otvorenost prema svim vrstama promjena, izazovi. Kretanje uz i niz dinamičku spiralu. *Žuti* mislitelji često rade »na periferiji« organizacija, »iza scene«. Neki primjeri: Hawkingova *Kratka povijest vremena*, teorija kaosa, *Wired* magazine, vegeterijanstvo. 1% svjetske populacije, 5% moći.
8. *Tirkizni val svijesti* ili *holističko mišljenje*. Koristi čitavu spiralu, uzimajući u obzir brojne razine međudjelovanja i prožimanja svih oblika organizacije. Postoji univerzalni poredak, ali se ne temelji na izvanjskim pravilima (plava svijest) ili grupnim vezama (zelena svijest), već na duhovnoj povezanosti i individualnoj etičkoj autoregulaciji. Mišljenje je sintetičko,

istovremeno se prepoznaju i poštuju različite perspektive. Težnja za rješavanjem globalnih problema bez žrtvovanja individualnosti. Neki primjeri: Gandhijeva ideja skladnoga pluralizma, radovi o noosferi Pierrea Teilharda de Chardina i V. I. Vernadskoga, K. È. Ciolkovskoga, ljudi koji žive »na prani«, kvantni fizičari, David Bohm, holarhijski pristup svjesnosti Kena Wilbera. Ovaj val svijesti još uvijek nije utjecajan: 0,1% svjetskoga stanovništva, 1% moći.³⁰

Wilber drži da *tirkizno, holističko mišljenje* trenutačno predstavlja *prednju granicu* kolektivne ljudske evolucije, te da se njemu, kao i sveukupnom drugom sloju mišljenja, odupire *zelena*, postmodernistička svijest, dominantna u kulturalnim istraživanjima tijekom posljednjih triju desetljeća. Ističe da ograničavajući aspekti postmodernističke svijesti leže u odbacivanju hijerarhijskih struktura, univerzalija i objektivnih istina »relativiziranjem svih tvrdnji«, »kontekstualiziranjem svih iskaza«, »dekonstrukcijom«, to jest »standardnim oruđima pluralističkoga relativizma«. ³¹ Još jedan ograničujući aspekt postmodernističkoga mišljenja jest »promatranje svega posredstvom relativističkog, subjektivnog, referentnog okvira«. ³² Skokom u novi sloj mišljenja nadišla bi se sukobljavanja među gledištima prvoga sloja mišljenja u međusobnoj borbi za prevlast, jer novi sloj mišljenja podrazumijeva vertikalnu preobrazbu svijesti – ne potkopavanje ili dekonstrukciju hijerarhija, već holarhijsko shvaćanje zbilje (dio cjeline koja je dio cjeline koja je dio cjeline...) koje »diferencira« u procesu obuhvatnijeg »integriranja«.

Istraživanjima u području (nove) svjesnosti danas se bavi sve više znanstvenika, okupljenih oko istraživačkih projekata, seminara i konferencija. U cilju promicanja novih ideja utemeljeni su mnogi instituti, centri i udruženja, kao što su npr. *Centar za proučavanje svijesti* pri Sveučilištu Arizona u Tucsonu (www.consciousness.arizona.edu), *Institut noetičkih znanosti* u Kaliforniji (www.noetic.org), *Međunarodno udruženje za proučavanje suptilnih energija i energijske medicine* sa sjedištem u Arvadi, Colorado (www.issseem.org), *Institut Santa Barbara za proučavanje svijesti* (www.sbinstitute.com) i mnogi drugi. Godine 1998. Wilber utemeljuje *Integralni institut* u Boulderu, Colorado (www.integralinstitute.org), s namjerom da objedini istraživanja novih škola misli kao što su *integralna psihologija*, *integralna politika*, *integralna medicina*, *integralna ekologija* ili *integralno obrazovanje*, predlažući integralni pristup svim znanjima.

Svemir je velik i vrlo prostran, kaže Wilber, u njemu ima puno mjesta i za Freuda i za Buddhu. Slažemo se. U ovome velikom svemiru ima puno mjesta i za teorije poput ove Kena Wilbera, kao i za kritike takvih teorija.

30

O osam valova razvoja svijesti vidi: Urednici Shambhale, 2004, »Povratak hijerarhija. Razgovor s Kenom Wilberom«, *Zarez*, br. 123, Tema broja: Ken Wilber (Temat priredio Zoran Roško), s engl. prev. Višeslav Kirinić, (http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm) i S. Dinan, 1999, *Summary of Spiral Dynamics by Don Beck and Christopher Cowan*, (http://www.spiraldynamics.com/book/SDreview_Dinan.htm).

31

Vidi: Urednici Shambhale, »Povratak hijerarhija. Razgovor s Kenom Wilberom« (http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm).

32

Ibid., http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

SLOJEVI ŽIVOTA U NAŠOJ PSIHO-KULTURALNOJ ARHEOLOGIJI				
Stupanj/ Val	Boja	Poznat pod nazivom	Razmišljanje	Kulturalna manifestiranja i osobno viđenje
8	tirkizna	Cjelovito gledište	holističko	kolektivni individualizam; kozmička svijest; promjene na Zemljinoj kugli
7	žuta	Fleksibilnost	ekološko	prirodni sustavi; osobno načelo; mnogostruke stvarnosti; spoznaje
6	zelena	Spone među ljudima	konsenzus	ravnopravnost; osjećaji; dijeljenje; skrb; zajednica; autentičan
5	narančasta	Natjecateljski duh	strateško	materijalizam; konzumerizam; uspješnost; image; status; razvoj
4	plava	Moć u koju se pouzdamo	pokoravanje autoritetu	značenje; disciplina; običaji; moralnost; pravila; razmišljanje o svojoj budućnosti
3	crvena	Idolopoklon- stvo	egocentrično	zadovoljenje potreba; lažni sjaj; osvajanje; akcija; impulzivnost; živi danas
2	ljubičasta	Plemenska (rodbinska) povezanost	animističko	obredi; rituali; tabui; praznovjerja; plemena; narodni običaji i tradicije
1	bež	Preživljavanje	instinktivno	hrana; voda; rađanje; toplina; zaštita; želi preživjeti

Prilog: D. E. Beck. Razine (stupnjevi) društvenoga razvoja

Post scriptum – jedna priča za kraj

»Na početku svog *Mercury; Or the Secret and Swift Messenger* (1641), John Wilkins priča ovu priču:

Koliko se neobičnom ova Umjetnost Pisanja može činiti kod njezina prvog Otkrića, možemo shvatiti na primjeru Amerikanaca što su ih nedavno otkrili a koji su bili iznenađeni kad su vidjeli da Ljudi razgovaraju s Knjigama, i trebalo im je dugo da povjeruju da Papir može govoriti...

Ima jedna lijepa Priča u *Vezi s time*, koja govori o jednom Indijancu Robu; koji je, poslan od svog gospodara s Košarom Smokava i Pismom, pojeo na svome Putu velik Dio svoga Tereta, predajući Ostatak Osobi kojoj je bio namijenjen; koja je, kad je pročitala pismo i vidjela da Količina Smokava ne odgovara onome što je bilo napisano, optužila Roba da ih je pojeo, izvješćujući ga o onome što je Pismo reklo protiv njega. Ali Indijanac je (usprkos ovom Dokazu) prostodušno nijekao činjenicu, proklinjući Papir kao lažnog i izmišljenog Svjedoka.

Kasnije, ponovno poslan s jednakim Teretom i Pismom u kojem je bio naveden točan Broj Smokava koje su trebale biti dostavljene, On je, ponovno, ponašajući se kao i prošli put, pohlepno pojeo velik dio Smokava na svome Putu. Ali, prije nego što ih je počeo jesti (da bi otklonio svaku moguću Optužbu), On je uzeo Pismo i sakrio ga ispod jednog velikog Kamena, umirujući se mislju kako ga ne bi nikad moglo potkazati da ga nije vidjelo kako jede Smokve, ali budući da je i ovaj put bio još teže optužen, priznao je Krivnju, diveći se Božanstvu Papira, te je za ubuduće obećao najveću Vjernost pri svakom Zadatku.³³

Možda će se jednoga dana, u vezi sa skeptičnošću i čuđenjem, i nama dobronamjerno i s nježnim razumijevanjem nasmijati buduće generacije, kao što se i mi dobronamjerno i puni razumijevanja smijemo priči Johna Wilkina,

razmišljajući kako i danas, četiri stoljeća nakon »događaja«, postoji negdje jedan, isti takav, Indijanac rob, neka košara smokava i neko pismo.³⁴

Literatura

Beck, Don Edvard, *Stages of Social Development. The Cultural Dynamics that Spark Violence, Spread Prosperity, and Shape Globalization*, http://spiral dynamics.net/DrDonBeck/essays/stages_of_social_development.htm.

Dinan, Steve (1999), *Summary of Spiral Dynamics by Don Beck and Christopher Cowan*, http://www.spiraldynamics.com/book/SDreview_Dinan.htm.

Eco, Umberto (1996), »Interpretacija i nadinterpretacija (ulomci)«, *Književna smotra*, br. 100 (2), str. 189–200, odabrala i s tal. prev. Sanja Veršić.

Kornman, Robin (2000), *Kozmos po Kenu Wilberu. Razgovor s Kenom Wilberom*, priredio Hokai D. Sobol, <http://mandala.hr/5/kwkozmos.html>.

Matousek, Mark (2004), »Ken Wilber – Brak znanosti i duhovnosti«, *Zarez*, br. 123. Tema broja: Ken Wilber (Temat priredio Zoran Roško), s engl. prev. Igor Grbić, http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

Meher Baba (1973), *God Speaks: the Theme of Creation and Its Purpose*, Sufism Reoriented, Inc., Walnut Creek, California.

Reynolds, Brad (2004), »Kako sad razmišlja Wilber?«, *Zarez*, br. 123, Tema broja: Ken Wilber (Temat priredio Zoran Roško), s engl. prev. Gioia-Ana Urlich, http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

Sobol, Diego Hokai (2002), *Sve u svemu. Presjek integralne perspektive Kena Wilbera*, <http://mandala.hr/5/kwkozmos.html>.

Urednici Shambhale, (2004), »Povratak hijerarhija. Razgovor s Kenom Wilberom«, *Zarez*, br. 123, Tema broja: Ken Wilber (Temat priredio Zoran Roško), s engl. prev. Višeslav Kirinić, http://www.zarez.hr/123/z_temabroja.htm.

Uspenskij, Pavel Damjaovič (1995), *Četvrti put*, AO Kompakt, SPb.

Veršić, Sanja (2004), *Kultura kao semiotički problem u djelu Jurija Lotmana*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.

Walsh, Roger (2002), *Duh evolucije (Osvrt na knjigu Kena Wilbera »Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution«)*, prev. Hokai D. Sobol, <http://mandala.hr/5/duhevo.html>.

Wilber, Ken (2004), *Teorija svega: integralna vizija za biznis, politiku, znanost i duhovnost*, Gorin, Rijeka, prev. Diego Sobol.

Wilber, Ken (2005), *Kratka povijest svega*, Gorin, Rijeka, prev. Diego Sobol.

33

Umberto Eco, »Interpretacija i nadinterpretacija (ulomci)«, *Književna smotra*, br. 100 (2), 1996., odabrala i s talijanskoga prevela Sanja Veršić, str. 194.

34

Priča je izvađena iz konteksta. Njome Eco iskušava mogućnosti interpretacije i njezine granice. Ovdje služi kao prilog razmatranoj temi.

Sanja Veršić

The Theory of a Holarchic Evolution of Cosmos or Holistic Embracing of Fragmented Consciousnesses

Abstract

In his theory of a holarchic evolution of Cosmos, Wilber distinguishes four fundamental types of holarchies, realizing that there is no possibility to reduce them to one, basic holarchy. The map of four quadrants indicates dimensionality and profundity of his Cosmology. Notions such as “holon” and “holarchy” represent the key notions in his interpretation of spiral evolution stages of human consciousness. In the theory of spiral dynamics of social development, created by Don Beck and Chris Cowan, they are known as “Memes” – systems of core values, the representatives of infinite stages of progress or regress. By means of a spiral dynamics model, Wilber interprets staging of the inner transformation that accompanies the evolution of consciousness, paying special attention to four stages of a “higher”, transpersonal evolution, which he also calls “psychic”, “subtle”, “causal” and “nondual” stages. These are levels of consciousness where the mind stops and which are testified by various mystic, contemplative and yoga traditions. At this point, his theory becomes scientifically unacceptable and rather problematic.

Key words

holon, holarchic, integration, all quadrants, all levels, aperspective, waves of consciousness, spiral dynamics